

др Радмила (Мила) Михајловић

**ИТАЛИЈАНСКА ВИЗИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ИДЕЈЕ И
ПЕРСПЕКТИВА ОДНОСА СА СРБИЈОМ ИЗ ПИСМА
АМБАСАДОРА КАРЛА СФОРЦЕ¹**

(Крф, 24. 10. 1916)

Италија је још од Балканских ратова била нескривени ривал Србије. Њене територијалне претензије, поготово на Јадранској обали, директно су се косиле са српским. Након објаве српских ратних циљева, ривалитет је још више заоштрен. Упркос томе, Италија је била једина међу савезницима која је на албанским обалама прискочила у помоћ Србији и спасла је сигурног уништења. Од новембра 1916, две земље су поново у непосредном контакту и војно и политички: на Солунском фронту и на Крфу. Италија је на Крф, као свог дипломатског представника при српској влади, послала једног од својих најспособнијих људи, амбасадора Карла Сфорцу. Познат по свом противљењу политици Сиднија Сонино, Сфорца је био жестоки противник уласка Италије у рат, а посебно склапања Лондонског уговора који је, осим уласка Италије у сукоб на страни Антанте, одредио нове смернице италијанске спољне политике која је задржала на Балкан и директно се сукобљавала са интересима Србије.²

¹ Carlo Sforza (1872-1952), једна је од најзначајнијих личности италијанске политике и дипломатије 20. века. Био је министар иностраних послова Краљевине Италије (1920-1921) и Републике Италије (1947-1951) и потписник је бројних међународних споразума. Као дипломатски представник Италије боравио је у Каиру, Паризу, Цариграду, Пекингу, Букурешту, Мадриду, Лондону, а од 1916. при српској влади на Крфу.

² Sidney Sonnino (1847-1922), италијански барон и један од најзначајнијих европских политичара на прелому 19. и 20. века, два пута потпредседник владе

Заједно на Солунском фронту 1916.

После евакуације из Албаније и доласка италијанских трупа на Солунски фронт, српска и италијанска војска су поново у тесном контакту. Италија је на Солунски фронт послала своју 35. дивизију од 15. маја 1916. под командом генерала Карла Петити ди Рорета, једног од најспособнијих италијанских команданата.³ Италијанска 35. дивизија је бројала преко 50.000 војника, од којих је око 35.000 непрекидно било на првим линијама. На Солунском фронту од 10. августа 1916, италијанска 35. дивизија је већ почетком септембра послата на крајњи источни део фронта, на падине Крушка Балкана код Дојранског језера на око 80 км удаљености од Солуна и распоређена је на линији све до долине Лосице код Струмице са дефанзивним задатком, где је заменила 57. француску колонијалну дивизију. Линија фронта стављена у надлежност италијанских трупа била је дуга 48 километара.

Дана 19. октобра бригада „Каљари“ под командом мајора Ђакома Десенцанија (Giacomo Desenzani), коју су чинили 63. и 64. пук, изненада је повучена са италијанских положаја на крајњем истоку фронта и послата на крајњи западни део фронта. По наређењу савезничке команде, требало је да се стави на располагање Источној савезничкој армији и буде укључена у планиране операције заузимања Битоља. Маршем дугим 200 километара под кишом која је непрекидно лила, 14. новембра први делови бригаде „Каљари“ стигли су у подножје Баба Планине.⁴ На њеним висовима, на линији фронта западно од коте 2182 све до Градешнице источно од Битоља, бригада „Каљари“ је заменила на положају 114. француску бригаду. Када јој је, 19. новембра, стигло наређење за напад, прве јединице бригаде „Каљари“ тек су стизале и распоређивале се на положаје источно од Битоља, док је њен други део запосео висове западно од града

Краљевине Италије, министар финансија и трезора. Био је министар спољних послова Италије од 1914. до јуна 1919.

³ Carlo Petitti di Roreto (1862-1933), италијански генерал који ће до јуна 1917. године, бити командант Италијанског експедиционог корпуса на Солунском фронту. Од 1918. је постављен за команданта 23. армијског корпуса који ће показати велико јунаштво у бици на реци Пјаве. По завршетку рата, биће први гувернер Трста, а од 1919. сенатор Краљевине Италије.

⁴ Укупна дужина Солунског фронта била је преко 300 км.

Након заузимања Битоља, командант италијанског војног корпуса на Солунском фронту, генерал Петити ди Рорето, затражио је од генерала Сараја да се сједине сви делови италијанског војног контигента на фронту код Битоља који је постао најзначајнији стратешки део Солунског фронта, што је одобрено. Непосредно потом, 17. децембра, стигло је наређење да италијанске трупе чим стигну јужно од Битоља, моментално замене француску 57. дивизију која је држала одбрану на северном делу града, десно од бригаде „Каљари“. Тако се 35. италијанска дивизија крајем децембра распоредила источно од Битоља, између два завоја реке Црне где се налазило важно упориште, Кота 1050.⁵ Тиме је одбрана Битоља у потпуности поверена италијанској 35. дивизији.

Одмах до италијанских трупа налазили су се положаји српске 1. армије и између две војске одмах су успостављени односи ратног другарства, како међу командама, тако и међу трупама. Међутим, на политичком плану и у високим војним сферама ситуација је била потпуно другачија.

Српско-италијански политички односи у Великом рату

Од велике операције италијанске морнарице у зиму 1915/16, када је италијанским бродовима из Албаније за нешто више од два месеца евакуисано 260.895 српских војника и избеглица, 24.000 аустроугарских војника – заробљеника српске војске, 300.000 тона хране и материјала, 10.153 коња, 68 топова и другог ратног материјала, две војске су поново биле заједно на бојном пољу.⁶

У међувремену, политички односи Италије са Србијом, земаља директно супротстављених интереса, све више су се реметили. Обе земље су своје виталне интересе виделе у запоседању истих простора. Италија се никада није одрекла простора на Јадранској обали, који су пуна четири века без прекида све до 1796. били у саставу Венецијанске републике. Избијањем Првог светског рата, одређене политичке групације у Италији назре-

---

⁵ Petitti di Roreto, Roma: AUSSME E3/II – racc. 75, фонограм од 26.11.1916.

⁶ Више о овоме у Михајловић, Мила, *Италијански морнари за српску војску: залог хуманости у одисеји пакла (1915/1916)*, Београд: Чигоја, 2017.

ле су прилику да, умешним политичко-стратешким потезима, у своју корист реше „јадранско питање“. Том циљу се још одраније стремиле и на њему радило.

Преговори које су оба сукобљена блока водила са Италијом с намером да је привуку на ову или ону страну, водили су се и око територија које су биле насељене Јужним Словенима, али су текли мимо икаквог консултовања српске владе, без обзира на то што су се они најдиректније тицали и судбине Србије. Без званичних обавештења, српска влада је о дипломатским потезима које су њене савезнице (боље речено државе које је Србија таквим сматрала, имајући у виду да је Србија формално била у савезу само са Грчком и Црном Гором) потезале тргујући њеним територијама, сазнавала или их наслућивала на основу писања савезничке штампе, изјава политичара, тајних понуда, дипломатских притисака и понашања дипломата.⁷

Толика је била надменост и ароганција великих сила да чак нису сматрале за сходно ни да Србију обавесте о почетку преговора и склапању Лондонског уговора. Пашић се испрва надао да се Италија у тим преговорима неће одрећи „принципа националности“ на којима је и сама настала, да ће на тим основама бранити своје интересе на Јадрану и истовремено загарантовати и интересе Србије.⁸ Правац Пашићевог размишљања био је савез Италије и Србије против надирања Немачке ка Средоземном мору, те да ће у том смислу италијански политичари умети да цене пријатељство Србије и користи које ће оно носити у будућности. Како није била обавештена ни о почетку преговора сила Антанте са Италијом, ни о склапању Лондонског уговора, Србији је остао непознат и његов садржај. Лондонски уговор је био тајан за све, сем за велике силе.

Србија, међутим, није имала разлога да крије своје ратне циљеве који су дефинитивно формулисани 7. децембра 1914. године такозваном „Нишком декларацијом“. Нити је хтела да пропусти историјску шансу уједињења Јужних Словена чему је стремиле, занета идејом о својој ослободилачкој мисији међу Србима, Хрватима и Словенцима и својом историјском улогом „Пијемонта“

⁷ Радојевић, Мира и Димић, Љубодраг, *Србија у Великом рату 1914-1918*, Београд, Српска књижевна задруга, 2014, 142-143

⁸ Ibid, 167

Јужних Словена. Тако у ратним околностима, Србија проглашава као свој најглавнији и у овим судбоносним тренуцима једини задатак, да обезбеди успешан свршетак овог великог војевања које је, у тренутку кад је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неослобођене браће Срба, Хрвата и Словенаца. Овим се истовремено изражава намера да Србија, од мале балканске земље, прерасте у велику државу, а да Срби, као полицентричан народ, буду окупљени у границама јединствене и независне државе. Осим тога, Србија проглашава да том циљу отворено жртвује и сам идентитет српске државе и њену државност, политички потез који ће се, како ће историја показати, кобно одразити на сва њена будућа покољења.

Политички кругови Антанте дочекали су Нишку декларацију ћутањем: силе Антанте државни програм Србије и њени ратни циљеви нити су занимали, нити су се они уклапали у њихове послератне визије мапе Европе и света. Став великих сила био је наставак дипломатског рада на придобијању на страну Антанте још увек неутралних балканских земаља, уз давање значајних концесија на рачун Србије. То је налагало да се ратни циљеви Србије игноришу, а да се разговори са српском владом не воде. Такав је био и став Италије према Србији. Осим тога, Италија је била дубоко иритирана српским претензијама на територије које је Италија вековима сматрала својим, супротстављању српских циљева италијанској идеји о „свом мору“ (mare nostrum) и директном ремећењу и угрожавању њених претензија.

Прикривено непријатељство, боље речено суревњивост и ривалитет Србије и Италије на политичком плану, наставило се током целог рата, али и након његовог завршетка. Обе земље једнако, упорно су се залагале за остварење свог програма. Италија је упорно бранила одредбе Лондонског пакта и италијанску политику на Балкану уопште. С друге стране, српска влада је била упорна и непопустљива у одбрани свог југословенског програма. Тврдоглава ригидност ставова обе стране онемогућавала је зближавање две земље и стварање међусобног поверења, какво приличи међу савезницима у дугом и крвавом рату који се водио. Њихова начела била су потпуно супротна. Италија је захтевала примену стратегијско-одбрамбеног начела, док се Србија залагала за примену начела народности, што је италијанска страна

одлучно одбацивала као принцип и метод решавања ових питања. Непоречива је чињеница, међутим, да је баш Италија била та, једина међу савезницима, која је у одсудном часу и без икакве преузете обавезе, притекла у помоћ Србији и показала се као њен једини прави пријатељ.

Италијанска визија југословенске идеје и перспектива односа са Србијом

Италијански став према Србији и процене перспективе српских ратних циљева, најбоље се огледају у приватном писму које је амбасадор Карло Сфорца са Крфа упутио италијанском министру иностраних послова Сиднију Сонину 24. октобра 1916. године.⁹ У то време, Карло Сфорца је био акредитован као пленипотенцијарни министар посланик при српској влади на Крфу. Писмо је следило његовом претходном сусрету и разговору у Риму са Николом Сквителијем и у њему Карло Сфорца износи личне утиске у погледу српских ратних циљева и послератних перспектива и изражава велику забринутост за будуће односе између Србије и Италије.¹⁰ Да би се на најбољи начин разумело политичко виђење Италије и њен став у погледу односа са Србијом, у даљем тексту се наводи превод писма.

Приватно писмо (политичка дејеша): превод

Ово што Вам пишем уз приложени извештај о италијанско-српским односима, је тема, тога сам потпуно свестан, коју би било боље разматрати разговором, уместо бити принуђен на превише конкретну форму политичке депеше.

Но, с друге стране, драго ми је да и ова документација понесе траг крајње забринутости које изазивају ови односи. Тим више

⁹ Carlo Sforza da Corfù a Sonnino, l.p.336/68 del 24.10.1916, MAE Biblioteca, DDI Quinta Serie 1914/1918, Volume VI, doc. 606; такође и у Silvano Gallon, *Campagna di Macedonia (1916/1919), La Spedizione Italiana*, Roma: Ipe Editore 2017, pp. 212-219.

¹⁰ Nicola Squitti (1853-1933), италијански племић, политичар и дипломата. Од 1905. до 1908. је био италијански генерални конзул на Цетињу, а од 1911. до 1912. био је специјални изасланик и пленипотенцијарни министар посланик II реда Италије при влади Србије.

јер, разговарајући са бароном Сквитијем у Риму, нисам био стекао утисак о величини озбиљности ситуације као што се она сада преда мном оцртава (Не познајем извештаје и телеграме мог претходника, јер су сви спаљени у Албанији)¹¹.

Предоминантни став Срба је идеја о уједињењу до Јадрана. И Срби, сви заједно, имају само ту једну фикс идеју и једнаку мржњу. Овде ми је потврђено да, када је Сквити, мислим у Нишу, српској влади поднео наш одговор са резервом (или ћутањем) у погледу Хрватске, заменик министра иностраних послова, Јовановић, на то је разбешњено рекао: „Италија хоће да у мржњи Срба замени Аустрију!“¹²

И ако им све, све, све не будемо дали, тако ће бити.

Према мени су, овде, сви веома љубазни, хоће да буду веома љубазни. Али, над дипломатским представником Италије наднео се облак тешке тишине: ћути се о њиховим јадранским аспирацијама, ћути се у вези са Црном Гором, ћути се у погледу њихове европске организације, ћути се у погледу Албаније, ћути се у вези са Есад паишом.¹³ И док представници друге три силе слушају климајући главом, оставља им се простор да овде сви они гаје сва могућа претеривања (верујем да то чине пре зато што им недостаје хоризонт, него из лоше намере или, још мање, по добијеним упутствима).¹⁴

---

¹¹ Дан пре него што ће 22. јануара 1916. аустроугарска војска заузети Скадар, евакуисано је из Албаније и дипломатско италијанско представништво, италијански Генерални конзулат. Тада је спаљен архив дипломатског представништва. Истог дана је, италијанским торпедним разарачем „Аба“ из Медове евакуисан у Бриндизи и кнез Никола Петровић са принцем Петром, војводом Поповићем, министром Пламенцом и дворском свитом. Истог дана је италијанском торпиљерком „Скјафино“ у Бриндизи избегао и енглески адмирал Трубриц, а део српске Врховне команде отполовио италијанским лађама на Крф. Шеф француске војне мисије, генерал Мондезир, напустио је пред надирућим непријатељем Скадар још током ноћи 11. на 12. јануар и пребачен је италијанском торпиљерком из Љеша у Бриндизи још у зору истог дана.

¹² Мисли се на одбијање Италије да препусти територију настањену Хрватима српској интересној зони, јер је ова Лондонским уговором дата Италији.

¹³ Више о овоме у Милићевић, Милић, *Рат за море*, Београд: Медија центар Одбрана, 2011; Живојиновић, Драгољуб, *У потрази за империјом. Италија и Балкан почетком XX века*, Београд: Албатрос плус, 2013.

¹⁴ Мисли се на Србе.

Ако у Петровграду идеја о Великој Србији наилази на позитиван пријем по националној основи, и у Паризу, зато што се тражи начин да се ослаби аустријско-немачки блок и, делимично, да би се створила опрезна замена за Грчку у случају могућег ремећења добрих односа са Италијом, у Лондону заинтересованост за једну „Југославију“ све више расте како постаје јаснија убеђеност да је главни циљ германске политике и рата ширење интересне зоне и утицаја према истоку.¹⁵

Лорд Кромер¹⁶ је на седници инаугурације „Српског друштва“¹⁷ у Лондону 20. овог месеца¹⁸, изјавио: ‘Србији припада место највећег стратешког и политичког значаја. Прави разлог рата отворено се видео када је бугарски краљ Фердинанд скинуо маску... Стварање снажне државе Југославије, која би представљала бедем против тевтонске агресије, не би требало ни у Италији да наилази ни на какво противљење. Стварање Југославије би видно ишло у корист италијанских интереса.’

Овако сročен концепт врло брзо може да се претвори у аксиому у енглеским круговима, па чак и тамо где се према Италији гаје симпатије мање млаке од оних које је лорд Кромер јавно према нама изразио у својој књизи ‘Модерни Египат’.¹⁹

Међутим, процена заснована на српско-хрватско-словеначком несавладивом непријатељству према германизму је далеко од поузданости и нама би значило да у савезничким престоницама о томе бар мало поразмисле.

Оставићу по страни закључке који произилазе из сигурне присутности аустрофила у редовима југословенских комитета највећег ентузијазма (сам председник Југословенског комитета у Лондону, др Трумбић, можда је искрени непријатељ Аустрије, али је то онај исти човек који је 1910. био један од најжешћих побор-

¹⁵ Више о овоме у Живојиновић, Драгољуб, *Невољни ратници. Велике силе и Солунски фронт (1914-1918)*, Београд: Завод за уџбенике, 2010; Де Боздари, Александар, *О балканским ратовима, о Великом рату и неким догађајима који су им претходили*, приредила др Мила Михајловић, Београд: Медија центар Одбрана, 2021.

¹⁶ Evelyn Baring, I conte di Cromer (1841-1917), британски дипломата и политичар.

¹⁷ Serbian Society

¹⁸ Октобра 1916.

¹⁹ Evelyn Baring Cromer, *Modern Egypt*, London: The Macmillan Company, 1908.

ника, човек који је од Беча захтевао и израдио да Аустроугарска у Задру формира своју Државну полицију; или Супило, кога је један француски лист крстио као 'Маџинија Јужних Словена', а за кога се зна да га је Балпла тајно финансирао, као што је и разјашњено током незаборавне судске дебате током Фридјунговог суђења; итд, итд).²⁰

Међутим, мени је још теже да констатујем – како сам у стотинама неодредивих случајева од како сам овде морао да учиним – да не само под својим љупким фразима сви Срби одреда, њихови министри и официри, крију дубоку кивњу према силама Интезе које им нису помогле, већ да и о војној способности свих нас имају толико ниско мишљење, колико високо дивљење имају према оној немачкој. Нити према Немачкој гаје и најмањи осећај мржње; није потребно ни да додам да она код Хрвата и Словенаца не постоји ни према аустријском режиму који им је једва наклоњен. Што се самих Срба тиче, није ли можда достојна потпуног презрења чињеница да данас, док је Србија уништена и окупирана, на седницама Скупштине на Крфу се увек нађе туце 'националиста' који се, иако негирају своје тежње ка нагодби са Бечом, држе по страни и уздржавају се од политичког гласања.

Сама српска влада је, усталом, признала постојање таквих тежњи у свом најновијем званичном документу за савезнике. Пашићево циркуларно писмо предато Вашој Екселенцији 12. септембра се завршава алузијом на опасне српске сплетке смишљене "против политике коју следи Србија и која се у потпуности ослања на поверење у Силе Четворне Антанте"²¹.

---

²⁰ Friedjung, Heinrich (1851–1920) је аустријски историчар и новинар. Његово име је тесно везано за тзв. Аграмски процес (Аграм је стари назив за Загреб). Било је то политичко суђење, фарса, у Загребу 1908. године против групе Срба који су осуђени због наводног чланства у београдском покрету „Словенски југ“ и као вође немира у Аустроугарској. Пресуда, изречена без икаквих доказа, у Европи је изазвала буру негативних реакција. Аустријски историчар Фридјунг је осуђене, у чланку објављеном у листу "Neue freie Presse" 29. марта 1909, оптужио да су српски плаћеници, на шта су га ови тужили. Током суђења у Бечу, децембра 1909, доказано је да су се оптужбе Фридјунга заснивале на потпуно лажним документима које је добио од Аустроугарског министарства спољних послова. Суђење је изазвало велики скандал.

²¹ "Contre la politique suivie par la Serbie et qui s'appuie pleine de confiance sur celle des Puissances de la Quadruple Entente".

Желим да признам да су Пашић, и радикали уопште, сигуран ослонац за све савезничке владе који рачунају на Србију, по дефиницији, непријатељу Немачке. Али колику ће вредност и тежину имати те српске партије у новој Великој Србији, где ће већинско богатство, цивилизација и гласови бирача бити сви на страни Аграма (стари назив за Загреб – нап. аут.) или само Сарајева?

Не може се искључити ни да ће политичку власт у Србији, када дође до мира, преузети војска; симптома такве могућности већ има, из иностранства се већ чују српски гласови који хоће 'чврсту владу, не владу адвоката'. Ако српска ослободилачка војска буде та која ће победнички умарширати у Србију, која ће организација, која традиција имати снагу да јој одоли, ако буде хтела да преузме власт?

Једна таква увећана Србија сутрашњице (иако не велика толико колико сања), могла би да се приклони и једној Немачкој која би припремила 'реваниш' и покушала да узме Трст, у случају да јој ова загарантује богати плен јужно од Трста, тим пре што два би империјализма, бугарски и српски, могли бити оријентисани на два мора, да се помире.

Но, претпоставка коју чиним на нашу штету (а имајући у виду комотно и спокојно мишљење да ће једна јака Србија значити Србију која више неће бити вазал Петрограда) може да важи, под одређеним околностима, и за једну Југославију, велику онолико колико сањају њени патрони у Лондону и Паризу и која ће, понављам, бити све више немачка у тежњама и укусима, и у свом старом делу и у оном новом, чак и више од онога што може да се претпостави. Биће то, у сваком случају, држава авантура и војних манира; а посебно, биће то једна опасна земља у којој ће малобројне куражне вође одлучивати, а пасивно дисциплиновано становништво послушно повлађивати.

*На свим тим пољима, потпуно другачије гаранције нуди Италија једној Антанти која ће, након победе, желети да се настави *statu quo*.*

Наговештавајући, пре него разматрајући разлоге због којих би једна Велика Србија могла да постане опасност и за Западне силе, желео бих да се дотакнем искључиво проблема италијанско-српских односа. Какви су они заправо, изван званичних фраза, Вашој Екселенцији је добро познато. И ту између нас и Срба вла-

да тешка тишина око свега онога што њих највише интересује. Пошто нема сумње да, политичким темпераментом добрих играча, више од саме Србије коју, на овај или на онај начин одлично знају да већ имају, више од Босне за коју сматрају да су је добили, њих интересује Далмација, Хрватска и крај независности Црне Горе.

При том морамо да констатујемо да ми према Србији, приде свега, водимо једну негативну политику, са свом штетом коју она собом носи, од које није на последњем месту што смо за нас учинили неприступачним њено тржиште које, међутим, треба да буде примарно и за којим жуди наша индустрија, недовољно зрела да тражи удаљеније клијенте?

У овом моменту, дозвољавам себи једну теоријску примедбу, по мени необориву.

Актуелно пан-српско пијанство, жеља за изласком на море, борба за националним јединством, стављају на прво место српских жеља анексију територија према Италији; при чему се газе (наши) интереси око којих се уздамо у владе наших савезника. Пропагандне књиге Југословенских комитета нашироко објашњавају (типичним псеудо-научним начином наученим у Берлину) разлоге по којима Велика Србија чини и економско јединство, коме још једино недостаје да би се ујединило, једноставно повезивање железницом према Јадрану. Стварност је, међутим, сасвим другачија. Стварност је да економски развој Србије нема другог пута сем оног који је фатално природно диктиран: пут дуж Вардара. Вардар је део исте планинске регије у којој извире сама Морава, да би потом заокренула на север и улила се у Дунав, након што прође кроз целу Србију каква је била до 1912. На овом простору, кроз долине лењо теку многе мање реке и, путујући, не може да се закључи да ли ће се улити у Мораву или у Вардар. Погледом на географску карту одмах постаје јасно да токови ове две реке заједно чине велики природни коридор између Београда и Солуна. И заиста, изградња железнице између два града била је крајње једноставна. Баш је железница постала нови географски фактор, истински кичмени стуб за целу земљу.

Ако, упркос огромним техничким тешкоћама, буду изграђене трансверзале до Јадрана, оне би опет, без обзира што би се нала-

зиле на територији Србије, остале секундарне насупрот лонгитуде према Солуну. Без долине Вардара, Србија никада не би била жива сила на Балкану; чак и као господарица источног Јадрана, не би била друго сем опасне станице на туђим путевима, на путевима усмереним ка Солуну.

За Србију, проширити се на југ уместо на запад, значило би и апсорбовање становништва данас бугарског говорног језика, али православне вере, које би могла лако да асимилије с обзиром и на њихов актуелно ниски ниво културе, док Београд ни у ком случају не може да се нада да ће, од себе далеко супериорнији Загреб, моћи да стави у положај зависности, нити да ће асимиловати жестоке католике, Хрвате и Словенце. Проширењем на југ Србија би, а са њом и Европа, добила још једну велику предност. Српска Македонија, која би тиме постала централни део нове државе, престала би да буде несигурни прирепак; напротив, у једној таквој Србији, вероватно би Скопље постало престоница, уместо Београда ризичног положаја.

Закључак ових мојих примедби је јасан. И јасан је и збир предности које би одатле имали: Србија нама паралелна, а не против нас, смањена Грчка, могућност да се Серес и Каваја понуде Бугарској, српске и хрватске земље радикално раздвојене, католички ка Европи, православни ка Истоку. Нити би се тези чији је лорд Кромер постао главни заговорник одузели елементи. Једнако снажна, ако не и јача, Србија би још више била заинтересована да се одупре немачком 'Продору на исток' (*Drang nach Osten*), док би на њеном северу друга земља, и она словенска, али различита, била на оку и удару немачких тежњи. Одлично ми је познато да овакве замисли садрже многе неизвесности и несигурности, као што је данас неизвесна и несигурна и свака идеја о будућности чији ток изгледа немогуће зауставити.

Али сигурно могуће, било би успети створити, на овај или на онај начин, једноставну могућност да се између нас и Србије успостави простор за размену идеја, погледа, па макар и далеких споразума, који би прекинуо искључиво негативни терен на ком се данас са њом суочавамо. И ако због нечега то нисмо у стању да учинимо, биће користи бар од тога што ћемо отворено признати да је ситуација таква каква је: односно да нам је веома тешко да у Србији задобијемо политичке симпатије и економске

и интелектуалне партнере, чак и ако учинимо потезе који би нам се чинили као крајњи уступци и нагодбе.

Забринутост због крајње лоших односа са Србијом и крајње лоша визија политике коју Италија са њом води је толика, да амбасадор Сфорца писмо завршава следећим речима:

Знам да није случај да ће овом мом извештају уследити написано неки одговор. Али, ако Ви, господине бароне, будете сматрали иоле од користи, неће ми бити тешко, чим бисте изразили жељу, да одмах на кратко дођем у Рим.

Да би заштитила своје интересе у Албанији од претензија Вензелоса и јасне намере Француске да ослаби италијанске позиције на Балкану, Италија је од 3. до 10. јуна 1917. војно окупира-ла централни део Албаније јужно од реке Каламис и целу обалу Епира у јужној Албанији и северној Грчкој насупрот Крфа.²² Већ 3. јуна, генерал Фереро је у Ђирокастру прогласио независност Албаније, на шта је Никола Пашић уложио жесток протест Италији и Антанти.²³ Карлу Сфорци, италијанском амбасадору при влади Србије, Никола Пашић је истакао да је питање Албаније од суштинског значаја за Србију и да жали што је приморан на овај корак: „Ми смо одвојени од света; могуће је да је за нас једини начин да изађемо на море баш преко Албаније, измишљене да би је супротставили Србији и коју је једна од великих сила поново рестаурирала.“ На то је италијански амбасадор Сфорца Пашићу одговорио да у прогласу о независности Албаније намерно нису назначене њене границе, те да се тиме Србији потврђује излаз на море преко Албаније. Није пропустио ни да му предочи тежину евентуалног протеста Србије против Италије при Антанти, што би био први случај да један „савезник“ формално протестује против другог, уз тврдњу да Италија ни у ком случају не жели да угрози Србију.²⁴

Виђење југословенске идеје и перспектива односа са Србијом јасно изражено у приватном писму амбасадора Сфорце минист-

---

²² Eleutherios Kyriakou Venizelos (1864–1936), грчки политичар и државник, протагониста грчке политике прве половине 20. века.

²³ Giacinto Ferrero (1862–1922), италијански генерал, командовао операцијом извлачења српске војске и народа из Албаније 1915–1916.

²⁴ Sforza a Sonnino, 1541/71 del 11.6.1917, MAE Biblioteca, DDI Quinta Serie 1914/1918, Volume VI, doc. 300.

ру Сонину, једна је другачија слика италијанских размишљања и представља аутентични приказ политичког мишљења већег дела тадашње Италије. Истовремено, документ представља прво-разредну архивску грађу која додатно оплемењује мозаик историјских процена Великог рата.

Библиографија:

- ASMAE: Archivio Storico Ministero Affari Esteri, Roma
- AUSSME: Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore Esercito, Roma
- DDI: Documenti Diplomatici Italiani
- MAE Archivio della Biblioteca
- Gallon, Silvano, *Campagna di Macedonia (1916/1919), La Spedizione Italiana*, Roma: Ipe Editore 2017, 478.
- Де Боздари, Александар, *О балканским ратовима, о Великом рату и неким догађајима који су им претходили*, приредила др Мила Михајловић, Београд: Медија центар Одбрана, 2021, 301.
- Милићевић, Милић, *Рат за море*, Београд: Медија центар Одбрана, 2011, 302.
- Михајловић, Мила, *Италијански морнари за српску војску: залог хуманости у одисеји пакла (1915/1916)*, Београд: Чикоја, 2017, 249.
- Радојевић, Мира и Димић, Љубодраг, *Србија у Великом рату 1914-1918*, Београд, Српска књижевна задруга, 2014, 300.
- Живојиновић, Драгољуб, *Невољни ратници. Велике силе и Солунски фронт (1914-1918)*, Београд: Завод за уџбенике, 2010, 349.
- Живојиновић, Драгољуб, *У потрази за империјом. Италија и Балкан почетком XX века*, Београд: Албатрос плус, 2013, 354.